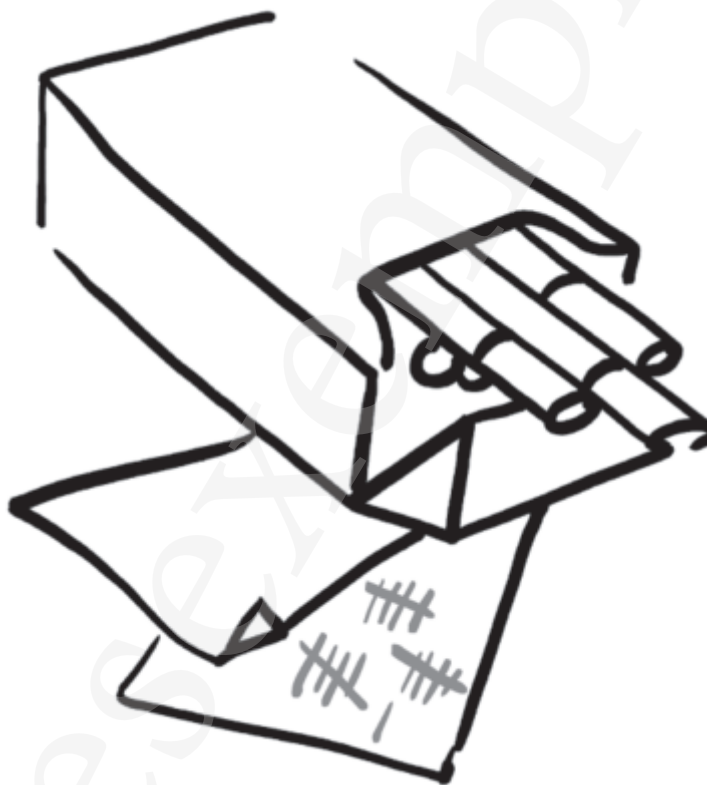


Galgenaas

Leesexemplaar

Roger Van de Velde

Galgenaas



P E L C K M A N S

Gelijkenis van personen
en toestanden, zegt u?
Toeval. Louter toeval.

Voor Thérèse

Leesexemplaar

Voorwoord bij *Galgenaas*

Van welke Vlaamse schrijver verschenen recent vertalingen in het Engels, het Duits, het Turks, het Oekraïens en het Chinees? Van Roger Van de Velde. Alstublieft!

Tijdens de late jaren zestig en de vroege jaren zeventig van de vorige eeuw had de schrijver Roger Van de Velde enige naam en faam in de Lage Landen. Zijn turbulente levensloop speelde daarbij zeker een rol, maar ook de kwaliteit van zijn literaire werk werd door tal van recensenten erkend. Desalniettemin werd hij na zijn vroegtijdige dood (in mei 1970) al snel een van de vele ‘vergeten Vlaamse schrijvers’, zij het dat een kleine schare bewonderaars zijn boeken bleef lezen en herlezen. Onder die bewonderaars waren nogal wat auteurs uit jongere generaties die niet onder stoelen of banken staken dat ze voor hun eigen schrijven schatplichtig waren aan Roger Van de Velde. Onder andere Stefan Brijs, Johan Vandenbroucke, Dirk Verbruggen, Dimitri Verhulst en ook ondergetekende behoorden tot die groep. Dat Van de Velde een *writer’s writer* was en is, zegt iets over de kwaliteit van zijn oeuvre. Die kwaliteit staat buiten kijf en werd recent, in het eigen taalgebied en ver daarbuiten, herontdekt.

Het was de prachtige en bejubelde biografie *Deze wereld is geen ergernis waard* (Vrijdag, 2020) die Ellen Van Pelt over Van de Velde schreef, die zorgde voor hernieuwde aandacht voor de ‘vergeten schrijver’. De heruitgave van *De knetterende schedels* (Vrijdag, 2020) vond zijn weg naar lezers in binnen- en buitenland die een beklijvende verhalenbundel ontdekten die meer dan vijftig jaar oud is, maar die brandend actueel blijft en

die bovendien geschreven werd in een stijl waar de tijd geen vat op heeft. In 2023 bracht Vrijdag de opmerkelijke uitgave van *Scheiding van goederen*. Het betreft de eigenlijke debuutroman van Van de Velde waar destijds, in de jaren vijftig, geen enkele uitgever brood in zag. Laat het een troost zijn voor alle afgewezen auteurs dat uitgevers wel vaker de bal misslaan.

Nu is ook *Galgenaas* weer beschikbaar. Het boek bevat zestien verhalen die stuk voor stuk raken, bijten, ontroeren en tot nadenken stemmen. Personages als Christine Beels, Zwarte Freddy, Dimitrios Christos Papathanassiou of ‘de aalmoezenier’ blijven lang na lezing oude bekenden. Bovendien is een glimlach nooit ver weg, want Van de Velde overgiet alle beschreven gevangenis-miserie magistraal met verfijnde ironie en droge laconieke mededelingen.

Galgenaas werd in de cel geschreven. Maaglijder Van de Velde was verslaafd geraakt aan de pijnstiller Palfium®. Hij sjoemelde met doktersvoorschriften, werd daarop betrapt en bracht – niet te bevatten, maar waar – tussen 1962 en 1970 als geïnterneerde het merendeel van zijn dagen door achter de muren van gevangnissen en psychiatrische centra. Adequate behandeling kreeg hij er niet en dus bleef hij verslaafd. Het zou, twee maanden na zijn vrijlating, zijn dood worden.

Galgenaas is letterlijk en figuurlijk een gevangenisboek. Van de Velde schetst met veel mededogen beelden van medegevangenen. Hij tekent eenzaamheid, hunkering en verlangen. Hij maakt duidelijk hoe falen des mensen is. Op verbluffende wijze bewijst hij de onmacht van de zogenaamde machthebbers. Bovendien schuwt Van de Velde de taboes niet: lezers zullen bijvoorbeeld ontdekken dat LGBTQ+ geen uitvinding van het laatste decennium is. En het is niet aan mij, witte man, om te oordelen over het inlevingsvermogen van Van de Velde in het

denken en voelen van mensen die geen witte man zijn. Ik heb er echter vertrouwen in dat zijn overtuigende empathie niet ontkend zal worden.

Het is merkwaardig hoe Van de Veldes schrijven voortbouwt op zijn parate kennis van de wereldliteratuur; dat traject loopt van bij de Griekse sagen en mythen, over middeleeuwse Franse schrijvers naar Shakespeare om bij de onvermijdelijke Willem Elsschot (Van de Velde kende hem persoonlijk) te belanden. Vanuit de afzondering van zijn cel en zonder dat hij beschikte over een bibliotheek of naslagwerken, lardeert Van de Velde zijn alinea's met encyclopedische kennis, citaten en namen. *Il faut le faire!* Ik ben er bovendien van overtuigd dat Van de Velde met dit ostentatieve etaleren van eruditie de gerechtelijke instanties en de psychiaters die hem zijn vrijheid ontzegden en hem 'gek' verklaarden in het ongelijk wilde stellen.

Spitante anekdote bij *Galgenaas* is het feit dat de tekst clandestien de gevangenis verliet. De gevangenisdirectie had toestemming geweigerd om het manuscript aan een uitgever te bezorgen. En dus – zo heeft Rosa, de weduwe van Van de Velde, me ooit verteld – werden de op kleine blaadjes genoteerde verhalen opgerold tot ze er als sigaretten uitzagen. Tijdens het bezoek legden zowel Roger als Rosa 'hun sigarettenpakje' op de tafel. Wanneer de bezoektijd voorbij was ging Rosa met een pakje verhalen naar huis en ging Roger met een vol pakje sigaretten naar zijn cel.

De publicatie van *Galgenaas* (Bruna, 1966) zorgde dan ook voor de nodige ophef in het Belgische gevangeniswezen en bleef niet zonder gevolg. Roger Van de Velde kreeg, in het België van niet eens zo lang geleden, een schrijf- en publicatieverbod en diende 'ook na invrijheidstelling gebeur-

lijke geschriften te onderwerpen aan controle vooraleer eventueel toelating zou kunnen verleend worden tot publicatie' (cf. Roger Van de Velde, *Recht op antwoord*, Sonnevillie, 1969). Een en ander heeft Van de Velde er niet van weerhouden om te blijven schrijven en om zijn geschriften de wereld in te sturen. Gelukkig maar, er zou ons anders veel literatuur van wereldklasse ontzegd zijn.

Erik Vlamincck

Dit is een bundeltje verhalen over de gevangenis, geschreven in de gevangenis.

Mensen die nooit iets met het gerecht te maken hebben, omdat zij een onberispelijke levenswandel leiden, omdat zij behendig tussen de klippen weten te zwemmen, of alleen maar omdat zij geluk hebben, maken zich wel eens een verkeerde voorstelling van de gevangenis. Zij denken dat het leven er achter tralies en beton gesteriliseerd wordt, zoals verse maar aan bederf onderhevige vis in een diepvriezer.

Die voorstelling is niet geheel in overeenstemming met de werkelijkheid.

Het is wel waar dat het leven er in bijzondere, uiteraard smalle en vaak gore kanalen wordt geleid.

Het is eveneens waar dat het leven er in enkele van zijn essentiële functies beknót wordt. De beroving van de vrijheid is op zichzelf een primaire aanslag op de menselijke natuur en sinds onheuglijke tijden is het een tragische noodzaak dat de ene mens de andere moet opsluiten om de groep te beschermen tegen de enkeling.

Maar over de onvermijdelijke beperkingen van zelfstandigheid, initiatief en persoonlijkheid, die nu eenmaal inherent zijn aan elk tuchtregime, gaat het leven in de gevangenis onstuitbaar verder, omdat geen enkel systeem er ooit in geslaagd is en er nooit in zal slagen de menselijke natuur te steriliseren.

Daarom is het misschien nodig in de gevangenis te komen om de essentie van de vrijheid te ontdekken, zoals men een zoete vrucht proeft uit de bittere kern. Vrijheid van het hart, dat zich vastzuigt aan liefde en hoop of verschrompelt aan verbittering en wanhoop,

maar dat zelden berust. Vrijheid van de geest, die sluw, opstandig of schaterend altijd een uitweg zoekt en vindt om zich van zijn kluisters te bevrijden. En die nooit berust.

Juist daarom, omdat hart en geest en nieren gecondenseerd worden in een beperkte ruimte, leven mannen en vrouwen in dit sombere huis van water en brood veel intenser dan de deugdzame burger in de zonnige straat geredelijk denkt. Hij ziet doorgaans alleen maar de handboeien, en hij vergeet dat onder die handboeien de pols blijft kloppen, warm en onrustig, vluchtig en altijd weer opnieuw, op een ritme dat zo oud en onvergankelijk is als de mens.

Gevangenis te Antwerpen, 1965

Hoelang duren tien maanden?

Aan de poort moest zij haar eenzelveidsskaart afgeven en de portier, die er in zijn verschoten uniform uitzag als de man van de gasmaatschappij, gaf haar in ruil een aluminium nummerplaatje.

Zij keek werktuiglijk naar het plaatje met het nummer zestien, alhoewel dat waarschijnlijk geen belang had. Of misschien wel? Welke dingen waren wel en welke dingen waren niet belangrijk in deze vreemde, van de wereld afgesloten wereld?

Achter haar rug werd de massieve dubbeldeur in het slot gedraaid en op dat ogenblik voelde zij een korte, felle pijn in haar hoofd, alsof het knarsende geluid van de sleutel gloeiend door haar linkerslaap boorde.

Ik moet flink zijn, dacht Sylvia. Ik wil mijn uiterste best doen om flink te zijn. Ik wil niet dat hij iets merkt van mijn ontroering en mijn hulpeloosheid, van mijn onrust en van mijn angst.

Zij klemde het nummerplaatje tussen haar vingertoppen en de muis van haar handpalm, en de hoofdpijn vloeide geleidelijk weg. Maar haar hart bleef voelbaar leven, als een wroetend knaagdier onder de molshoop van haar linkerborst.

Sylvia volgde de overige bezoekers over de smalle patio. Er groeide wattig mos tussen de voegen van de plaveien en over de witte voorgevel van het binnengebouw viel een diagonale streep zonlicht.

Er waren niet veel bezoekers. Aan haar zijde liep een mager oud vrouwtje dat waarschijnlijk in de rouw was want zij was helemaal in het zwart, uitgezonderd een tuiltje paarse namaak-

bloemen op haar hoed. Verder waren er nog twee mannen, die wellicht bij elkaar hoorden want zij waren in een druk gesprek gewikkeld en het was aan hun ongedwongen houding te merken dat zij vertrouwd waren met de omgeving.

Helemaal vooraan, juist achter de bewaker, liep nog een jonge vrouw van ongeveer dezelfde leeftijd als Sylvia. Alleen reeds aan de manier waarop zij zich voortbewoog in haar seldergroene japon en met een zorgvuldig uitgebalanceerde rotatie van de heupen, kon men raden dat zij opzichtig opgemaakt was en waarschijnlijk een te zwaar parfum gebruikte.

Op straat maakte Sylvia er soms een spelletje van om in haar verbeelding de gelaatstrekken te construeren van onbekende vrouwen, die voor haar uit wandelden.

Het verbaasde haar dat zij onwillekeurig dit onschuldige spelletje bleef bedrijven terwijl zij met zoveel inspanning haar gedachten en gevoelens trachtte te concentreren op Herman. Het was ongetwijfeld een instinctieve uitlaatklep voor haar bevangenheid.

Zolang zij Herman niet te zien kreeg, werd haar aandacht afgeleid door mensen, dingen en geluiden, die gestalte en vorm gaven aan een bevreemdende atmosfeer, maar vermits ook Herman deel uitmaakte van deze atmosfeer, groeide Sylvia langs de broze lianen van haar hunkering naar de beschutting van zijn tastbare aanwezigheid.

Zo was het altijd geweest. Nee, niet altijd; niet in het begin toen zij zich voortdurend in een mateloze dorst aan elkaar bedronken. Maar wel de jongste jaren, wanneer de nagloed van de roes niet hevig genoeg meer was om de asse van de ontnuchtering te verwarmen.

Na elke heftige woordenwisseling, na elke scène met de daaropvolgende uren en soms dagen van gemelijk stilzwijgen,

groeide zij bijna onbewust en ongedurig als klimop naar hem terug langs de talloze kleine en schijnbaar onbelangrijke dingen die deel uitmaakten van hun gemeenschappelijke gewoonten en waarvan de onvoldaanheid haar fysiek prikkelde, zoals een onbeduidende maar hinderlijke wonde die te langzaam wil genezen. En telkens hadden zij elkaar opnieuw gevonden, gedreven door het besef van een gekneusde onmisbaarheid die dieper ankerde dan zovele tegenstellingen en onenigheden.

Misschien is dat de kwetsbare en toch duurzame menselijke liefde, ontluisterd en gezuiverd van de begoocheling ener bedrieglijke volmaaktheid, maar zich bestendig en krampachtig hernieuwend in een wisselwerking van hunkering en verzadiging?

Zolang zij die wisselwerking zelf konden bepalen; zolang zij elkaar slechts de hand dienden te reiken om alles weer goed te maken, was die liefde onaantastbaar voor bedreigingen van de buitenwereld.

Nu Herman echter plotseling in de valkuil van die buitenwereld was getuimeld en gevangen zat in een stalen greep, bleef alleen de onbevredigde hunkering, die in een wilde onrust groeide naar vertwijfeling.

Ik moet flink zijn, herhaalde Sylvia voor zichzelf terwijl zij in het wachtkamertje naast de vrouw met de groene japon ging zitten. Maar zij kon het onstuimig kloppen van haar hart niet bedwingen.

Het was haar eerste bezoek in de gevangenis. Zij had vroeger willen komen, onmiddellijk na zijn aanhouding, maar Herman had er zich tegen verzet.

Zolang het gerechtelijk onderzoek aan de gang was en de veroordeling niet uitgesproken, mocht hij enkel bezoek ontvangen in een afgesloten hokje, achter een glaswand. Had hij

haar de vernedering willen besparen? Of was het zijn trots, die in opstand kwam tegen die vernedering?

In zijn brieven meende zij alleen hunkering te bespeuren, vermengd met een moeizame bekentenis van spijt. Maar hij had herhaaldelijk en uitdrukkelijk geschreven dat hij haar voorlopig niet wenste te zien, liever dan tentoongesteld te worden als een aap in een kooi. Zijn trots was dus toch sterker dan de hunkering.

Nu de uitspraak geveld was, mocht hij, als veroordeelde, bezoek ontvangen in de gemeenschappelijke zaal, en het leek alsof al zijn weerstand plotseling gebroken was want hij had haar in zijn laatste brief bijna gesmeekt om zo vlug mogelijk te komen.

‘Het is een milde uitspraak,’ had de advocaat gezegd en hij had er achteloos aan toegevoegd: ‘Twee jaar en zes maanden betekent, met de gebruikelijke strafvermindering, een effectieve hechtenis van tien maanden.’

Is tien maanden een mild vonnis? Hoelang duren tien maanden als elke dag, als elk uur de scheiding dieper in het vlees doet vreten? Kunnen tien maanden niet zo lang duren als tien jaren?

Tien maanden is een maand langer dan de normale dracht van een kind, had Sylvia onwillekeurig gedacht. Het was een dwaze gedachtenassociatie want zij hadden geen kinderen en zelfs indien zij kinderen zouden hebben, dan was dat geen maatstaf, want zelfs de groeiende vrucht van een ongewenst kind draagt de vrouw mee als een onafscheidelijk bezit. En deze tien maanden betekenden negen maanden plus een maand onvoorwaardelijke scheiding.

Naderhand had zij met een wrevelige tegenzin de scheiding gemeten met de zandloper van de kalendertijd. De zomer

laaide aan het zenit. Herman zou dus eerst vrijkomen op het einde van de volgende lente. Wat moest zij aanvangen met de herfst en met de winter en met al de dagen, die tussen de seizoenen liggen?

Is het waar dat alles voorbijgaat, zoals Herman met een banale maar gedwongen berusting had geschreven? Natuurlijk gaat alles voorbij, maar welke prijs moet voor dit voorbijgaan betaald worden?

In het wachtkamertje bleven de twee mannen luid en ongedwongen praten over de verkoop en de prijzen van slachteeve, en enkele stoelen verder zat de oude vrouw in het zwart wezenloos voor zich uit te staren, alsof zij nog altijd een open graf voor ogen had.

Sylvia keek naar de vrouw met de groene japon aan haar zijde. Haar gelaat was inderdaad opzichtig opgemaakt, maar dwars over het blanketsel liep een bleek litteken over haar rechterwang en zij zag er langs de voorkant veel ouder en minder aantrekkelijk uit dan langs de achterkant.

De vrouw voelde dat Sylvia haar bekeek en zij beantwoordde haar blik met een flepse glimlach, die misschien bedoeld was als een woordeloos verbond want ook zij kwam voor iemand die tijdelijk uit haar leven was weggescheurd. Misschien wist zij reeds hoelang tien maanden duren?

Toen de bewaker de deur van de bezoekszaal opende, liet Sylvia de anderen opzettelijk voorgaan. Haar angst was sterker dan haar hunkering, zoals zijn trots sterker was geweest. En die angst was even zinloos als zijn trots want ondanks nummerplaatjes en bewakers, tralies en glaswanden, was alleen dat dwingende verlangen om elkaar opnieuw te benaderen van wezenlijk belang.

Achter de oude vrouw liep Sylvia de bezoekszaal binnen. Als

een flits schoot nog de overweging door haar brein: ik moet mij concentreren op de eerste minuut. Als ik mij die eerste minuut kan beheersen en natuurlijk doen en ongedwongen, dan zal hij niets merken van mijn innerlijke onrust; en misschien komt ook die onrust tot rust als ik een half uur vertrouwelijk met hem kan praten.

En toen stond zij plotseling voor Herman. Hij zat, vlak bij de ingang, aan een tafeltje van geel beukenhout. Hij droeg een wit jasje met op de kraag een zwart, uitgelopen nummer en daaronder een tot aan de hals dichtgeknoopt kakihemd.

Later dacht zij er met verwondering aan terug hoe zij die allereerste ogenblikken, nog vooraleer zij een woord hadden gewisseld en elkaar aangeraakt hadden, om een onverklaarbare reden, oog had gehad voor onbelangrijke details. De gele tafel, het witte jasje met het zwarte, onleesbare nummer en de dichtgeknoopte hemdsboord die hem onwennig in de hals moest hinderen, want zij wist dat hij een hekel had aan hemdsboorden en thuis of zelfs op straat meestal rondslingerde met een loshangende das. Hoelang duren tien maanden? Hoelang duurt een kus? Waarschijnlijk hadden zij elkaar slechts gedurende enkele seconden omhelsd, maar in die korte tijdsspanne dat hij de adem uit haar mond zoog, met de ene hand als een schelp over haar achterhoofd en met de andere hand zachtjes drukkend onder haar linkerborst, had Sylvia het overstelpende gevoel dat tijd en plaats niet meer bestonden. Het was dezelfde kus die altijd alles weer goedmaakte na de woordenwisselingen, de scènes en de nurkse buien van gemelijk stilzwijgen. De herfst, de winter en de talloze onbestemde dagen smolten als was in de gloed van die ene, korte omhelzing.

Toen zij tegenover elkaar gingen zitten was de eerste minuut voorbij, maar de onrust die even uit haar hart was geweken

onder de druk van zijn hand, be kroop haar opnieuw nu zij naar een woord moest zoeken om de overgave te bestendigen.

Telkens wanneer zij elkaar hadden weergevonden, waren woorden overbodig geweest want het lichaam spreekt een eigen taal. Maar nu zij als ledenpoppen tegenover elkaar zaten, gescheiden door een tafelblad en omringd door vreemde mensen, moest de hunkering gegoten worden in de logge matrijs van het schamele woord. En nooit was haar mond zo stroef geweest.

Nochtans had Sylvia er zich in stilte op voorbereid om de geschikte woorden te vinden. Zij had gedacht: ik zal hem zeggen dat ik eenzaam maar toch moedig ben; ik zal hem overtuigen dat deze scheiding onze liefde niet kan aantasten maar wel zal louteren tot een innige gloed die niet door tijd en afstand kan gedoofd worden; ik zal hem bekennen dat ik elke avond in bed kruip met zijn grijze wollen trui die zo heerlijk ruikt naar tabak en benzine; ik zal hem vertellen dat ik de boekenkast in de verf heb gezet met zijn versleten vilthoed op mijn hoofd en dat ik eergisteren een elektrische zekering heb hersteld met bevende handen en dichtgeknepen ogen. Hij zal glimlachen, en als hij glimlacht zal het gesprek gemakkelijker vloten.

Maar nu zij stram tegenover hem zat, zocht Sylvia tevergeefs naar de draad van de geprefabriceerde woorden.

Zij voelde plotseling weer die stekende hoofdpijn en zij wist niet of zij moest beginnen met de elektrische zekering dan wel met de wollen trui. Het was alsof de gedachten in een spiraal door haar hoofd wentelden.

Misschien was het met Herman juist hetzelfde gesteld want hij zat haar alleen maar aan te kijken, zwijgend en met een bijna verwonderde uitdrukking in de ogen, alsof hij haar in jaren niet meer had gezien.

Zij probeerde onder zijn starre blik te glimlachen en zij